

पेशींचे भाव

श्रीमद् नामचैतन्य भानुदास

दि. २८-०४-२००९

दैनिक सकाळ, मुंबई यांच्या सौजन्याने

देहाचा विचार करता, निसर्गाचे अनंत उपकार आपल्याला मानावे लागतील. एका बीजातून एका पेशीच्या अब्जावधी पेशी निर्माण होत असतात. त्यातून विविध प्रकारच्या पेशी निर्माण होतात. त्या विविध आकार धारण करतात. विविध कार्यप्रणाली आणि भाव अंगिकारतात. हाडांच्या पेशी बनत जातात. त्याचप्रमाणे स्नायुंच्या पेशीही बनत जातात. त्या व्यस्त प्रमाणात वाढल्या, तर शारीरिक हालचाल करणे कठीण होईल. अर्भकाच्या वाढीबरोबरच मेंदू, हृदय, फुफ्फुस, रक्त, पित्ताशय, यकृत, मूत्रपिंड, आतडी, विविध ग्रंथी यांच्या पेशी प्रमाणबद्ध पद्धतीत वाढत जातात. स्नायुंच्या पेशींचा विचार केला तर त्यांना केवळ आकुंचन हा भाव असतो. मेंदू मार्फत आकुंचनाची आज्ञा झाली की तो स्नायू आकुंचन पावतो आणि अपेक्षित क्रिया घडते. समजा, मूठ किंवा मनगटाचा भाग खांद्याकडे न्यायचा असेल तर दंडाच्या पुढील स्नायुला (बायसेप्स) आकुंचनाची आज्ञा होते तो स्नायू आकुंचन पावतो आणि मूठ खांद्याकडे जाते. अशा वेळी दंडाच्या मागील स्नायू (ट्रायसेप्स) केवळ लवचिकपणामुळे प्रसरण पावतो. जर स्नायुंच्या पेशींना आकुंचन हा भाव नसता तर मेंदूकडून केवळ संदेश येऊन स्नायू आकुंचित झाले नसते. आणि शारीरिक हालचाल झाली नसती. हाडांचे फ्रॅक्चर झाल्याने मध्ये फट पडली, तर फटीत हाडाच्या पेशी वाढून हाड जोडले जाते. हृदय आणि फुफ्फुसांच्या पेशींना आकुंचन आणि प्रसरणाचा भाव असतो. त्यामुळे रक्ताभिसरण आणि श्वासोच्छ्वास तहहयात चालतो. या दोन्ही अवयवांच्या कार्याचा मोठ्या मेंदूशी काहीही संबंध नसतो. त्याचप्रमाणे पचनसंस्था, मूत्रपिंडाचे कार्य वगैरेंचाही मोठ्या मेंदूशी संबंध नसतो. फुफ्फुसातून प्राणवायू घेऊन संपूर्ण शरीरभर पोचवायचा आणि शरीरातील कार्बन-डाय-ऑक्साईड फुफ्फुसात सोडायचा एवढाच भाव लाल रक्तपेशींना असतो. तर शरीरात प्रवेश केलेल्या हानीकारक जिवाणूंचा हल्ला करून त्यांना नष्ट करणे हा एकच भाव पांढऱ्या रक्तपेशींना असतो. त्वचेच्या लाखो पेशी नष्ट होत असतात आणि लाखो निर्माण होत असतात. मानवाच्या शरीरावरची संपूर्ण त्वचा साधारणतः अठरा दिवसात पूर्णतः बदललेली असते. गमतीची गोष्ट अशी की, नवीन त्वचेचा कोमलपणा किंवा राकटपणा, रंग, स्पर्श मात्र आधीच्या त्वचेप्रमाणेच असतो. याचाच अर्थ बदललेल्या पेशी आधीच्या पेशींचे गुणधर्म घेऊनच येतात. या पेशींवर बहिर्मनाचा कसा प्रभाव पडतो, हे आपण या सदरात पाहणार आहोत.